

Filozofija slobode – izabrani problemi

Uz temu

Dug je put od ljudskog osjećaja slobode do njenog filozofskog opojmovljenja. Grčka riječ *ἐλευθερία* i latinska *libertas* sa svog izvora tako malo nose od filozofskog značenja. Najranija iskustva slobodu su čvrsto vezivala za surovost neminovnosti, onaj slučaj koji se opire svemu sudbonosnom. U svom arhajskom obliku *ἐλεύθερος* jest onaj koji u svojoj želji za kretanjem ni na koji način nije sputavan. Kasnije će shvaćanje slobode kao mogućnosti uzmicanja pred prisilom iziskivati daleko strože odvajanje onoga što u svojoj samoniklosti pripada *φύσις* i onoga što kao običaj potpada pod *νόμος*. Sofoklo, primjerice, u *Antigoni* za odliku slobode uporabljuje riječ *αὐτόνομος*, i to upravo za onoga tko je vođen sposobnošću vlastitog zakonodavstva. Svoj put u filozofiju to će pronaći kao uzor onoga što Ksenofontov Sokrat smatra dobrim (ispravnim) djelovanjem (*ἐνπραξία*), posve različitog od bilo koje spretности izazvane sretnim okolnostima. Središte takve sposobnosti predstavlja mogućnost odluke (*προαίρεσις*) koju Aristotel razumije kao usklađenost promišljenosti i žudnje za onim što se nalazi u našoj moći. Sloboda je po tome naša puno-moć samosvojnog djelovanja u kojoj se ispunjava smisao našega samobitka (*αὐτοουσία*). Iz uočavanja neraskidive povezanosti s racionalnim raspolaganjem vlastitim htijenjem, osmisliće Aurelije Augustin samosvojan koncept *liberum arbitrium*, vrhunske voljne mogućnosti da čovjek sebe (o)drži slobodnim od svih izazova grijeha. O tome u svom korijenu govori i latinski izraz *emancipatio*, što će reći ono uzimanje sudbine u svoje ruke koje se odriješilo očinskog tutorstva. No sloboda ni tada kao ni sada nije ostala tek stvar probabilizma.

Raspon tumačenja slobode od moći unutarnjeg oblikovanja do osiguravajućeg jamstva odvijanja životnih procesa nikada zapravo nije bio dostatan u približavanju istinskom prostoru slobode. Iskustvo će također potvrditi da to istinsko carstvo slobode nije niti u prepozicioniranju nužnosti rada – ono će, naime, svoj prostor, prije svega, pronaći osmišljavanjem čovjekovih vlastitih mogućnosti, i to, kako Hannah Arendt dobro primjećuje, kao vrhunsko pitanje ozbiljenja onoga što prije nije postojalo. U tom smislu, kao *ratio essendi* moralnog djelovanja sloboda se preko singularnosti htijenja može gdjekad učiniti kao pitanje nekog imetka, ali će taj specifični imetak svoj status dugo-vati upravo moći uobrazilje, i to kao njen predikat. Takvo okružje neminovno pripada filozofiji i možda je jedino u kojemu bi se sloboda mišljenja dala pojmiti neovisno o slobodi volje. Sloboda se tu nadaje kao otvorenost u neskrivenosti, ali i neskrivanje otvorenosti, a sve je to najmanje puko jedinstvo nekog htijenja. Ovakav se stjecaj zbiva onkraj svakog slobodnog vremena i u njemu doziva zov vremena slobode. Primjerenim odgovorom tom zovu čovjek kao

biće koje ima mogućnost povijesno biti jest svoje vremensko oslobođenje. Ono se u stvaranju njegova svijeta ispostavlja kao vrijeme slobode koje puku prolaznost transcendiraju životom dostojnim življenja u slobodi. Bez toga se ljudski život ugranošću slučaja ocrtava u zazoru od takve smionosti slobode, u vječitoj i potresnoj potrazi za sigurnošću.

Sloboda, dakle, daje smisao svemu što u povijesnosti svoga smionog bivanja sebe ostavlja objelodanjeno i što se u svojoj povijesti s njom dovršava. Ono što pak nikada nije dovršivo jest riječ o slobodi. Upravo ovakav stav potaknuo je već treće okupljanje profesora i studenata filozofije hrvatskih i inozemnih sveučilišta te zagrebačkog filozofskog instituta da u pitomom Parku prirode »Papuk«, propitujući suvremenu ulogu filozofije, tematski progovore o slobodi kojoj ta priroda nije tek drugo od nje same, nego jednako tako i ona čistina proplanka u dubini planinske šume koja filozofskim riječima i gorskim žuborom potoka takvoj slobodi pridaje zaboravom svakodnevlja potisnutu uzvisitost.

U tekstovima koji su nastali prigodom ovog okupljanja i koji dodatno razrađeni ovdje slijede, tematski ni izbliza nije obuhvaćen cjeloviti govor o slobodi, ali se u njima itekako na ozbiljan način problematiziraju ključne mogućnosti njena razumijevanja bez pretenzije davanja konačnog pravorijeka. Članak »O pojmu slobode« donosi tako pregled prijelomnih shvaćanja pojma slobode u filozofskoj povijesti Zapada, dok se u radu »Nesloboda slobode« problem slobode pokušava sagledati s pozicija suvremene biološke antropologije i psihoanalize. U središtu razmatranja teksta »Filozofija kao znanost slobode« nalazi se, pak, Hegelov pojam slobode koji se iscrpnim prikazom povezuje sa smislom utemeljenja sistema filozofijske znanosti uopće. »Estetika slobode« je naslov rada u kojemu se promišlja mogućnost estetskog iskustva slobode, s obzirom na već razvidna iskustva koja proizlaze iz dijalektičkog potencijala estetike otpora i estetike egzistencije. Članci »Sloboda i problem djelovanja iz azijskih perspektiva: Buddha i Konfucije« i »Egzistencijalnost slobode kod Jaspersa« predstavljaju zaseban doprinos u suvremenim filozofskim raspravama analizirajući problem slobode na granicama determinizma, odnosno indeterminizma. Tekst »Sloboda i znanost« donosi pregled inovativnih pristupa problematiziranja tzv. epistemičke slobode s izdvojenim naglaskom na perspektivu fenomenološke hermeneutike znanosti. Članci »Filozofija ljubavi – ljubav kao stvaralaštvo, sloboda u trajanju te izgradnja« te »Jesmo li slobodni umrijeti?« problem slobode prokušavaju naslanjajući ga na egzistencijalne teme ljubavi i smrti kojima suvremenost omogućuje njihovo multidisciplinarno sabiranje.

Ovdje ukratko i uvodno opisani radovi, svaki na svoj filozofski način, zacijelo će, u većoj ili manjoj mjeri, ostati tragovi ukazivanja na to da je moć argumenata još uvijek jača od one koja je osporava. U njima se, dakle, ne radi tek o samodostatnom nizanju uvjerljivosti, nego, daleko više, o nastojanjima da se kroz vlastitu riječ bude, čime bi i sama ideja slobode trebala doći na svoje. Pitanje o tome kako je sloboda uopće moguća dotiče se tako sasvim osobitog vremenovanja – onog vremena koje je potrebno da bi bivanje kao događanje vječnog ponavljanja sebe ispostavilo neponovljivo. Zbilju slobode predstavlja slobodni um koji iziskuje istinu svog samoočitovanja sa sviješću da sloboda kao ideja uvijek iznova znači tek začetak njenog ozbiljenja. Na koncu, nema slobode mišljenja bez mišljenja slobode.